

PROSTOR

19 [2011] 2 [42]

ZNANSTVENI ČASOPIS ZA ARHITEKTURU I URBANIZAM
A SCHOLARLY JOURNAL OF ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

SVEUČILIŠTE
U ZAGREBU,
ARHITEKTONSKI
FAKULTET
UNIVERSITY
OF ZAGREB,
FACULTY
OF ARCHITECTURE

ISSN 1330-0652
CODEN PORREV
UDK | UDC 71/72
19[2011] 2[42]
281-542
7-12 [2011]

Af

POSEBNI OTISAK / SEPARAT | OFFPRINT

ZNANSTVENI PRILOZI | SCIENTIFIC PAPERS

336-349 **ANA ŠVERKO**
KARIN ŠERMAN

PROJEKTI GIANNANTONIJA SELVE
ZA IMANJE OBITELJI GARAGNIN U
DIVULJAMA POKRAJ TROGIRA
OD KOLONSKE KUĆE DO VILE

IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK
UDK 728.8:7.035.2(497.5 TROGIR)SELVA, G."18"

THE PROJECTS OF GIANNANTONIO
SELVA FOR THE GARAGNIN FAMILY
IN DIVULJE NEAR TROGIR
FROM *CASA COLONICA* TO VILLA

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER
UDC 728.8:7.035.2(497.5 TROGIR)SELVA, G."18"

SL. 1. POGLED NA JONSKI PORTIK VILE U DIVULJAMA
PODIGNUT 1830. (SNIMLJENO 9.3.1960.)

FIG. 1 VIEW OF THE IONIC PORTICO OF THE VILLA IN DIVULJE,
BUILT IN 1830 (TAKEN ON MARCH 9, 1960)

ANA ŠVERKO, KARIN ŠERMAN

MINISTARSTVO KULTURE RH
KONZERVATORSKI ODJEL U SPLITU
HR – 21000 SPLIT, PORINOVA 2

SVEUČILISTE U ZAGREBU
ARHITEKTONSKI FAKULTET
HR – 10000 ZAGREB, KAČICEVA 26

IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK

UDK 728.8:7.035.2(497.5 Trogir)Selva, G."18"

TEHNIČKE ZNANOSTI / ARHITEKTURA I URBANIZAM

2.01.04 – Povijest i teorija arhitekture
i zaštita graditeljskog naslijeđa

ČLANAK PRIMLJEN / PRIHVACEN: 24. 10. 2011. / 5. 12. 2011.

MINISTRY OF CULTURE, REPUBLIC OF CROATIA
CONSERVATION DEPARTMENT IN SPLIT
HR – 21000 SPLIT, PORINOVA 2

UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF ARCHITECTURE
HR – 10000 ZAGREB, KAČICEVA 26

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

UDC 728.8:7.035.2(497.5 Trogir)Selva, G."18"

TECHNICAL SCIENCES / ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

2.01.04 – History and theory of architecture
and preservation of the built heritage

ARTICLE RECEIVED / ACCEPTED: 24. 10. 2011. / 5. 12. 2011.

PROJEKTI GIANNANTONIJA SELVE ZA IMANJE OBITELJI GARAGNIN U DIVULJAMA POKRAJ TROGIRA

OD KOLONSKA KUĆE DO VILE

THE PROJECTS OF GIANNANTONIO SELVA FOR THE GARAGNIN FAMILY IN DIVULJE NEAR TROGIR

FROM *CASA COLONICA* TO VILLA

DIVULJE
GARAGNIN, IVAN LUKA
KOLONSKA KUĆA
SELVA, GIANNANTONIO
VILA

DIVULJE
GARAGNIN, GIOVANNI LUCA
CASA COLONICA
SELVA, GIANNANTONIO
VILLA

Središnja građevina na imanju obitelji Garagnin u Divuljama kod Trogira, ladanjsko-gospodarska vila planirana početkom 19. stoljeća, sastojala se od tri autonomna krila. Istraživanje novodonesenih nacrti i dokumenata pokazuje da je nastala kao plod stvaralačkog procesa između projektanta, istaknutoga venecijanskog klasicističkog arhitekta Giannantonija Selve, i naručitelja, trogirskog plemića i intelektualca Ivana Luke Garagnina, i to postupnom adicijom dvaju krila stambeno-gospodarskoj kolonjskoj kući.

The main building of the Garagnin estate in Divulje near Trogir, a villa planned at the beginning of the 19th century, consisted of three autonomous wings. The research of plans and documents presented in this work shows that it was the outcome of a creative process of its designer, a prominent Venetian neoclassical architect Giannantonio Selva, and his client, a nobleman and intellectual from Trogir Giovanni Luca Garagnin, and that it evolved by gradual addition of two wings to the farmhouse (*casa colonica*).

IMANJE GARAGNINOVIH U DIVULJAMA POKRAJ TROGIRA – PROSTOR MATERIJALIZACIJE FIZIOKRATSKIH IDEJA

THE GARAGNIN FAMILY ESTATE IN DIVULJE NEAR TROGIR – THE SPACE OF MATERIALIZATION OF PHYSIOCRATIC IDEAS

Oko 1800. godine Ivan Luka Garagnin (1764.-1841.), jedan od najistaknutijih dalmatinskih prosvjetitelja iz trogirske trgovačke i plemićke obitelji, počeo je svoje fiziokratske ideje provoditi u djelo na obiteljskim imanjima. Svoje zamisli najprije je teoretski definirao u raspravi pod naslovom *Ekonomsko-politička razmišljanja o Dalmaciji*, na kojoj je radio krajem 18. stoljeća, a zatim ih krenuo ostvarivati u djelo, ponajprije na obiteljskom gospodarstvu u Divuljama smještenom 4 km istočno od Trogira (Sl. 2.).¹

Imanje u Divuljama Luka Garagnin organizirao je kao tip *ferme ornée* (doslovno: „uljepšano gospodarstvo“), u kojem se združuju zahtjevi praktičnoga, profitabilnog gospodarstva i svojstva pejzažnog parka kojeg je misao vodiča užitek u idealiziranoj prirodi kao vrhuncu duhovnog zadovoljstva.² Prosvjetiteljske ideje jednostavnosti i prirodnosti očitovale su se u klasicističkoj arhitekturi i u krajoliku kao dva pola u oblikovanju.³ Dok su u arhitekturi preuzimani antički i renesansni modeli kao ideal koji utjelovljuje načela istine i ljepote, vrtu – koji je priroda sama – nije se nametao arhitektonični, već pejzažni model. Neformalno oblikovanje vrta, koje nudi raspon vizura i raspoloženja, bilo je reakcija na strogu geometriju i fiksirane, objektivne poglede ranijega pejzažnog oblikovanja. Sada se na svakoj lokaciji prepoznavao specifičan duh mjesta, koji se potom obilježavao i naglašavao, pretvarajući tako zapravo zatečenu lokaciju u svoju usavršenu kopiju.

Luka Garagnin posjedovao je knjige najznačajnijih onodobnih pejzažnih teoretičara koji iz svojih rasprava o vrtovima nisu izostavljali tip „uljepšanoga gospodarstva“. Horace Walpole u knjizi *On Modern Gardening* iz 1780. (koja je ostala do danas sačuvana u obiteljskoj knjižnici Garagninovih u Trogiru) tako navodi arhitekta Williama Kenta kao onoga koji je u punom smislu primijenio novi stil u oblikovanju vrtova, a gospodarstvo *Woburn Farm* Philipa Southcotea ističe kao prvi uspješni primjer *ferme ornée* (što ga je pjesnik Thomas Gray nazvao „Southcoteovim rajem“).⁴ Walpole u knjizi kaže: „Kent je prešao vrtu ogradu i zaključio da je zapravo citava priroda jedan veliki vrt“.⁵ Kao ključan korak prema sintezi pejzažnih modela, odnosno k modernom vrtu, Walpole pritom ističe Kentovu primjenu „ha-ha“ jarka ili praznoga kanala koje autor koristi umjesto zidova ili ograda među parcelama, a koji su služili izdvajanju glavne građevine od okolnoga agrarnog okruženja i sprječavanju prelazanja stoke preko rubova polja. Naziv „ha-ha“ označava iznenađenje takvom barijerom skrivenom u krajoliku, koja postaje vitalan dio pejzažnog vrta i neizostavan element *ferme ornée*.⁶ Upravo taj element, koji je Walpole popularizirao kao suptilnu liniju i način razdiobe na gospodarstvu, nalazimo jasno ucrtan na planu za imanje Garagninovih u Divuljama, koji je početkom 19. stoljeća izradio mjernik Ivan Miotto (Sl. 3.).

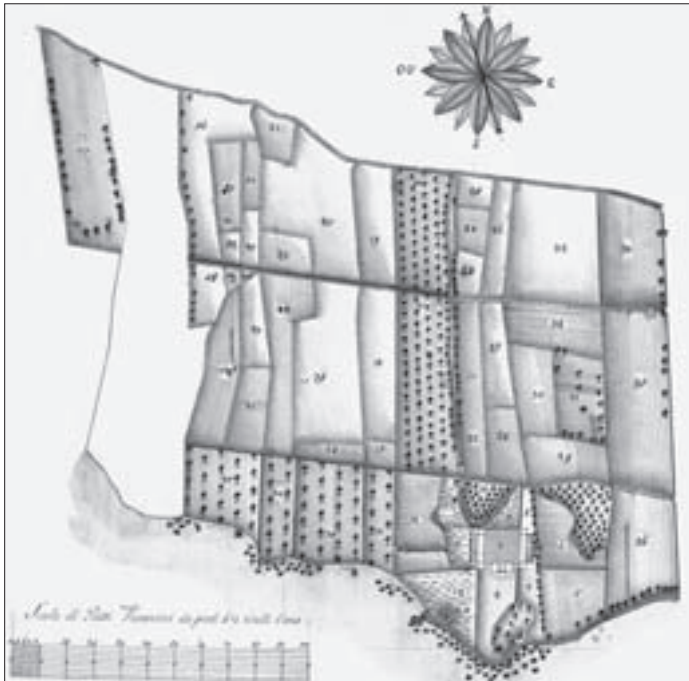
U planovima za svoja imanja Luka Garagnin je istovremeno težio luksuzu erudita i jednostavnosti praktičara, a u svojim ambicijama

¹ Ivan Luka Garagnin mlađi, skraćeno Luka Garagnin, nećak je splitskog nadbiskupa Ivana Luke Garagnina starijeg (1722.-1783.), iz obitelji bogatih venecijanskih trgovaca koji su krajem 16. st. iz Venecije došli u Trogir te ubrzo postali zemljoposjednici i kućevlasnici diljem Dalmacije. Od 18. st. Garagninovi se ističu i kao intelektualci, postaju plemići (i masoni), uvijek bliski vlasti. Luka Garagnin bio je angažiran na području prirodnih i humanističkih znanosti. Prva od planiranih deset knjiga njegova grandioznoga teorijskog djela *Riflessioni economico-politiche sopra la Dalmazia* ujedno je i jedina objavljena (Zadar, 1806.). Za opširniji uvid u djelovanje Luke Garagnina vidi: BOŽIĆ-BUZANČIĆ, 1995; CELIO CEGA, 2005; BAJIĆ-ŽARKO, ŠIMUNKOVIĆ, 2006; BAJIĆ-ŽARKO, ROZMAN, ŠIMUNKOVIĆ, 2008/09. Plan obiteljskoga gospodarstva u Divuljama izradio je početkom 19. stoljeća mjernik Ivan Miotto. Vidi: ŠVERKO, 2009: 218.

² Stephen Switzer (1682.-1745.), engleski planer vrtova, poznatiji kao pisac o toj temi, uvodi u oblikovanje krajolika tip „uljepšanoga gospodarstva“ (*ornamented farm* ili *embellished farm*), da bi upravo francuska varijanta naziva toga tipa, *ferme ornée*, postala prihvaćena u terminologiji. Taj se termin katkada odnosi i na samu građevinu u sklopu gospodarstva. Switzer je takav tip imanja, u kojem su ujedinjene komponente korisnosti i užitka, postavio u svojoj knjizi *The Nobleman, Gentleman and Gardener's Recreation* (London, 1715.).

³ O tome više: WITTKOWER, 1969: 20, 30; BALMORI, 1991: 38-56.

⁴ BENDING, 1994: 209-226; HADFIELD, 1977: 37-42. U knjižnici Garagninovih ostala je sačuvana Walpoleova knjiga *On Modern Gardening* u francuskom prijevodu, pod nazivom *Essai Sur l'Art des Jardins Modernes* (prijevod Le

nije zaostajao za onodobnim europskim fiziokratima. Imao je viziju Dalmacije koje bi se prosperitet temeljio na snažnoj i modernoj poljoprivredi, pa kao što je na obiteljskim imanjima kultivirao razne biljne i životinjske vrste kako bi ih rasprostranio Dalmacijom i unaprijedio zaostala gospodarstva, s istim je ciljem podizao i uzorne gospodarske građevine. U tu je svrhu na svojim dalmatinskim

posjedima angažirao značajne talijanske arhitekta, među kojima istaknuto mjesto zauzima arhitekt Giannantonio Selva iz Venecije.

GIANNANTONIO SELVA (1751.-1819.), ARHITEKT GARAGNINOVIH

GIANNANTONIO SELVA (1751-1819), THE ARCHITECT OF THE GARAGNIN FAMILY

Giannantonio Selva, venecijanski klasicistički arhitekt, studirao je arhitekturu na venecijanskoj Akademiji lijepih umjetnosti, a njegovi profesori bili su Antonio Visentini i Tommaso Temanza.⁷ Nakon završenoga studija Selva je 1778. godine otišao u Rim, a zatim i na studentsko putovanje po Europi. Dok su Selvini europski suvremenici na svojoj studentskoj turi putovali u Italiju i Grčku prema antičkim izvorima, Selva je obilazio zapadnoeuropske metropole i upijao suvremene arhitektonske interpretacije. Tijekom tog se vremena intenzivno dopisivao sa svojim učiteljem Temanzom, no najveći je utjecaj na nj zasigurno ostavilo prijateljstvo s kiparom Antoniom Canovom, začeto za njihova zajedničkoga studentskog boravka u Rimu. Uz Canovu, na Selvu je značajno utjecao i cjelokupan tamošnji internacionalni krug studenata.⁸

Na svome *Grand Touru* Selva je u Engleskoj posjetio nekoliko vrtova u kojima je balans korisnosti i užitka bio sintetiziran u tipu *ferme ornée*, kao i tipološki srodan *Petit Trianon* Marije Antoanete u Versaillesu.⁹ Po povratku u Veneciju Selva je postao čest gost salona grofice Isabelle Teotochi-Albrizzi, u kojem se

SL. 2. VILA GARAGNINOVIH U DIVULJAMA POKRAJ TROGIRA NA PLANU IMANJA KOJI JE POČETKOM 19. STOLJEĆA IZRADIO MJERNIK IVAN MIOTTO

FIG. 2 THE VILLA OF THE GARAGNIN FAMILY IN DIVULJE NEAR TROGIR SHOWN ON THE PLAN DRAWN BY IVAN MIOTTO, THE SURVEYOR, AT THE BEGINNING OF THE 19TH CENTURY

SL. 3. „HA-HA” JARCI ILI PRAZNI KANALI KAO SKRIVENE LINIJE RAZDIJEBE POLJA UOČAVAJU SE NA PLANU IMANJA GARAGNINOVIH U DIVULJAMA (OZNAČENI SU STRELICAMA)
FIG. 3 “HA-HA” DITCHES AND TRENCHES AS HIDDEN DIVIDING LINES OF THE FIELD ARE VISIBLE ON THE GARAGNIN ESTATE PLAN (MARKED WITH ARROWS)

Duc de Nivernois iz 1784.). O knjigama koje je Garagnin posjedovao na temu pejzažnog vrta vidi: ŠVERKO, 2009: 217, 224; 2011: 343, 344.

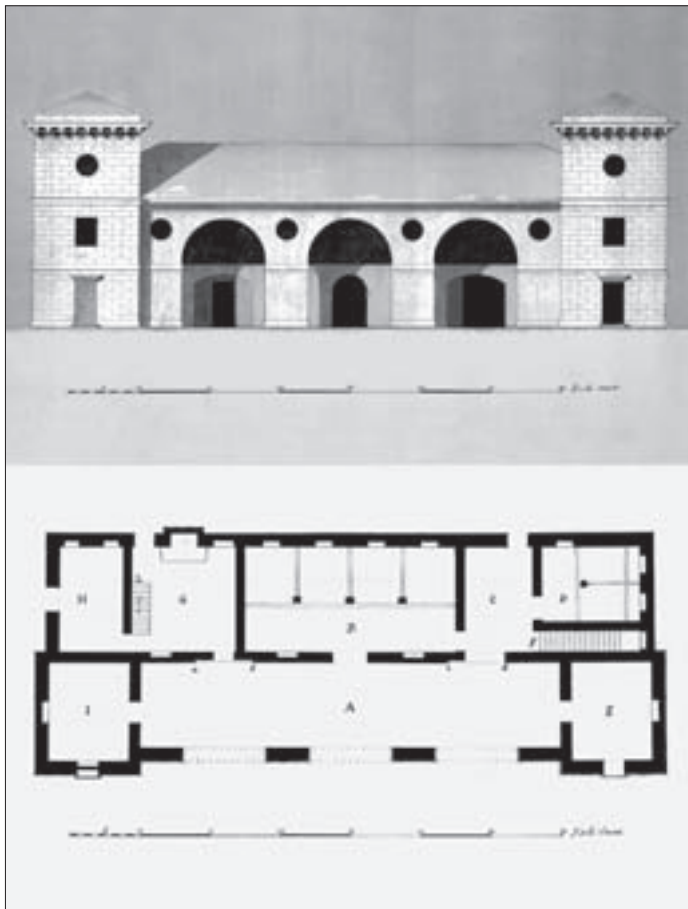
5 Citat iz knjige *The History of the Modern Taste in Gardening* (1771.-1780.), ovdje preuzet iz: *** 1988: 313.

6 Termin „ha-ha” prvi se put spominje u djelu *La Théorie et la Pratique du Jardinage* Dezalliera d'Argenvillea iz 1709. (koje je na engleski preveo arhitekt J. James iz 1712.). [*** 1988: 125-131]

7 Antonio Maria Visentini (1688.-1782.) i Tommaso Temanza (1705.-1789.) značajne su figure u venecijanskoj povijesti arhitekture, istaknutiji kao teoretičari i profesori negoli kao praktični arhitekti. O njima više: HOWARD, 2002: 250-254.

8 U drugoj polovici 18. st. Rim je bio središte interesa za europske umjetnike i mecene. Antonio Canova (1757.-1822.), vodeći predstavnik klasicizma u kiparstvu, i Giannantonio Selva otišli su u Rim kao stipendisti venecijanskog Senata 1778. godine i pritom razvili blisko prijateljstvo. O njihovu poimanju umjetnosti i arhitekture svjedoče i njihova pisma objavljena 1835. u Veneciji pod naslovom *Lettere familiari inedite di Antonio Canova e di Giannantonio Selva*, u kojima su dijelili poglede na umjetnost, arhitekturu i dekoraciju. Tijekom studentskog boravka u Rimu Canova i Selva posjetili su Napulj, Herkulanium, Pompeje i Paestum te tako izravno uronili u antički svijet. O Selvinu boravku u Rimu i općenito o njegovu životu i radu opširnije: BASSI, 1936.

9 Koliko je dosad poznato, Selva je jedini talijanski arhitekt toga doba koji je vodio dnevnik s putovanja. Služeci se tim dnevnikom, o Selvinim posjetima europskim vrtovima pisali su: DU PREY, 1982: 20-24, 151, 152; AZZI VISENTINI, 1998: 105-124.

SL. 4. SELVIN PROJEKT ZA KOLONSKU KUCU NA IMANJU GARAGNINOVIH U DIVULJAMA IZ 1800.: GLAVNO PROČELJE, TLOCRT

FIG. 4 SELVA'S DESIGN FOR THE CASA COLONICA ON THE GARAGNIN FAMILY ESTATE IN DIVULJE FROM 1800: MAIN FAÇADE, FLOOR PLAN

vjerojatno i upoznao s Lukom Garagninom.¹⁰ U vibrantnim godinama između prosvjetiteljstva i romantizma grofica Teotochi-Albrizzi bila je muza mnogih umjetnika. Njezin intelektualni salon bio je mjesto u kojem je Selva mogao upoznati širi intelektualni krug, pa i buduće naručitelje, te razmjenom iskustava i misli sudjelovati u oblikovanju ukusa i kulture toga doba u Veneciji.

Premda je Selva svoj zasigurno najpoznatiji projekt, venecijansko kazalište *La Fenice*, dovršio 1792. godine, doba njegova najplodnijeg stvaralaštva poklapa se s francuskom vlasti u Veneciji u razdoblju od 1806. do 1814. godine, ujedno i periodom intenzivnoga urbanističkog uspona grada. Selva je bio scenograf ceremonije Napoleonova ulaska u Veneciju 1807. godine, a zatim i nositelj generalnoga plana grada, član novoosnovane *Commissione all'Ornato*, autor projekta javnih vrtova u predjelu *Castello*, groblja na otociću *San Michele*, crkve *San Maurizio* (s Antoniom Diedom), izradio je projekt adaptacije crkve *S. Maria della Carità* sa školom i samostanom u kompleksu Galerije Akademije (*Galleria dell'Accademia*), a sudjelovao je i u priprema za izgradnju Napoleonova krila (*Ala*

Napoleonica) na venecijanskom Trgu sv. Marka.¹¹ Za trogirsku obitelj Garagnin Selva je intenzivno projektirao u razdoblju od 1800. do 1806. godine, nakon čega ta suradnja jenjava, vjerojatno zbog njegovih zahtjevnih radova i angažmana u Veneciji.

Selvini projekti za ladanjsko-gospodarsku vilu Garagninovich u Divuljama kod Trogira srodni su njegovim idejnim projektima za talijanske *case di campagna* i bogate vile.¹² No, za razliku od Selvinih projekata za slične građevine u Italiji, koji su pohranjeni u Muzeju Correr u Veneciji, projekt za vilu u Divuljama sačuvan je u brojnim etapama idejnog procesa pa to omogućuje izravniji uvid u njegov stvaralački postupak i razvoj arhitektonskih zamisli. Tako je upravo na ovom projektu bilo moguće pratiti kako je slijedom naručiteljevih želja ta građevina mijenjala tip, odnosno kako se projekt za vilu Garagninovich postupno razvio iz Selvina inicijalnog projekta za kolonsku kuću.

KOLONSKA KUĆA (*CASA COLONICA*) U RAZDOBLJU KLASICIZMA: ZEMLJOPOSJEDNIK I TEŽAK POD ISTIM KROVOM

CASA COLONICA IN THE PERIOD OF NEOCLASSICISM: LANDOWNER AND FIELD-LABORER UNDER THE SAME ROOF

Garagninovi su s obzirom na svoje podrijetlo ostali povezani s Venecijom čvrstim stručnim, kulturnim i društvenim vezama, pa je tako i Luka Garagnin za temeljnu organizaciju imanja u Divuljama preuzeo model rasprostranjen Italijom, koji se izravno odrazio i na arhitekturu. To je model *mezzadria* kojemu pripada arhitektonski tip kolonske kuće. Taj je model podrazumijevao da prosvijećeni težaci (koloni) žive i rade na imanjima sa svojim obiteljima i dijele s vlasnikom plodove rada na gospodarstvu. U razdoblju prosvjetitelj-

¹⁰ *Salotto letterario, conversazione ili salotto di cultura* privatna je prostor karizmatične žene 18. i 19. st., otvoren za odabranu skupinu. Taj je model u Italiju uveden iz Francuske i saloni su ubrzo procvjetali u gradovima diljem Italije. Vidi opširnije: *** 2006. O odnosu grofice Teotochi-Albrizzi i Selve vidi: BASSI, 1936; o njezinu odnosu s Lukom Garagninom vidi: SLADE-ŠILOVIĆ, 1987: 722-733.

¹¹ KIRK, 2005: 98-101. U Selvine najznačajnije projekte iz tog razdoblja pripada i nerealiziran projekt za atelijer Antonia Canove na Zatterama u Veneciji, koji je Canova s oduševljenjem opisao kao cjelinu združenu „s uistinu grčkom jednostavnošću“. [CANOVA, SELVA, 1835: 68]

¹² BASSI, 1936: sl. 26, 48 bis., 49, 49 bis.

¹³ LAZZARO, 1985: 346-367

¹⁴ Pismo pod naslovom *Dichiarazione dei disegni per la Casa Colonica* nalazimo u DAS, AFG, Im.sp. 4/III; pripadajuće pročelje u DAS, AFG, Im.sp. 4/IV, a tlocrt u MGT, FGF, sign. 399a/105. Dio nacrti koji su predmet ovog istraživanja spomenut je u radu: ŠVERKO, 2005/07: 427-429, 433, u kojemu je najavljena njihova analiza.

¹⁵ DAS, AFG, Im.sp. 4/III: „A Portico / B Stalla per otto Animali / C Atrio per andar alla Scuderia, con porta al di dietro pel trasporto del Letame. Detto Atrio può servire

stva specifično se pak razvila kolonska kuća, s polazištem da težak s obitelji živi i radi na imanju u kući u kojoj je jedan dio prostorija rezerviran za boravak zemljoposjednika. Zajedništvo gospodara i radnika pod istim krovom učinili su kolonsku kuću standardom za nove kuće na gospodarstvima diljem Toskane, Umbrije, Maraka i Veneta, prilagodene tim zemljišnim reformama kasnoga 18. stoljeća. Jasna distinkcija između monumentalne i vernakularne arhitekture u 18. stoljeću nestaje, te upravo kolonska kuća – koju koriste vlasnik i kolon – predstavlja ideal kuće na gospodarstvu te simbolizira unaprijeđene uvjete i prosvjetiteljski odnos prema seljacima.¹³

U obiteljskoj arhivi Garagninovich pri ovom je istraživanju pronađeno Selvino pismo (poslije navedeni dokumenti datirani će ga neposredno prije prosinca 1800. godine), kojim je popratio projekt za kolonsku kuću na imanju Garagninovich. Projektirana dvokatnica idealan je primjer ovoga arhitektonskog tipa.¹⁴ Selvino pismo sadrži legendu koja objašnjava prostornu organizaciju: „A Trijem / B Štala za osam životinja / C Gospodarsko predvorje iz kojeg se ulazi u štalu, sa stražnjim vratima za transport gnojiva. To predvorje može služiti za držanje zemljoradničke opreme pod krovom. / D Konjušnica za dva konja / Iznad prostorija B, C, D je sjenik. / E Soba za gospodara i druga iznad nje u koju se penje stubištem. F / G Kuhinja + H Konoba + I Soba, te iznad njih tri sobe u koje se uspinje stubištem L.”¹⁵ (Sl. 4.)

U Selvinu projektu za Garagninove uočavaju se kao dominantni elementi kule s golubarnicama na uglovima i otvoreni trijem, karakteristični za gospodarska krila Palladijevih vila. Ishodište za tip takvih gospodarskih građevina s otvorenim trijemom – tzv. *barchessa* – nalazi se u lokalnoj tradiciji Veneta i prije Palladija, da bi u renesansi počelo klasi-

ciziranje postojećih ruralnih tipova građevina za potrebe oblikovanja gospodarskih vila. Tako ugaone kule i dugačak portik s funkcijom zaštite za ljude, životinje i proizvode gospodarstva, te spremište za alat, postaju integralni dijelovi vile.¹⁶

Interakcija tradicijskog i vernakularnog graditeljstva s elementima urbane i klasične arhitekture očitovale se u razdoblju klasicizma u projektima ruralnih kuća koje su prizivale renesansne modele. No, za razliku od Palladijevih renesansnih vila koje su projektirane kao cjelina slijedom jasne hijerarhije, u klasicizmu se dijelovi takva sklopa počinju ponašati kao autonomne jedinice. Upravo se u tom odstupanju od naslijeđenoga renesansnog modela prepoznaje sloboda u projektiranju, koja je nama danas uobičajena, no u 1800. godini bila je itekako revolucionarna, a Selva je upravo na taj način pristupio daljnjem projektiranju.

PROCES TRANSFORMACIJE GRAĐEVINE

TRANSFORMATION OF THE BUILDING

Sljedeći dokument koji objašnjava stvaralački proces nastanka vile Garagninovich u Divuljama jest promemorija Luke Garagnina pod naslovom *Oservazioni sui disegni per la Casa Colonica*, kojom odgovara na netom opisan Selvin projekt i s poštovanjem ga komentira.¹⁷ Od arhitekta traži da ponudenoj kolonskoj kući doda paviljon, odnosno krilo koje bi bilo namijenjeno gospodarima. Navodi da bi kolonska kuća trebala biti orijentirana prema zapadu, dok bi gospodarsko krilo bilo dodano na jugu (s pogledom na more i otok Čiovo), čime bi građevina ‘L’ tlocrta formirala ladanjsko-gospodarski sklop sa zatvorenim dvorištem. Naručitelj iznosi želju za jednostavnom i elegantnom arhitekturom koja bi se oblikovanjem distancirala od gradske i iskazivala ladanjski karakter. U istoj promemoriji podrobno opisuje lokaciju i vizure, iz čega nedvojbeno proizlazi da se radi o projektu za imanje Garagninovich u Divuljama.

Selva odgovara pismom od 29. prosinca 1800. godine u kojem pod naslovom *Dichiarazione dei tre diversi Disegni marcati N° 1. 2. 3.* opisuje tri nova arhitektonska rješenja.¹⁸ Dio ovoga pisma bio je već prezentiran i objavljen, pod nazivom *Kmetška kuća*, ali za kuću neodređene lokacije.¹⁹ Ovim je istraživanjem to pismo sada smješteno u kontekst: ustanovljeno je da se odnosi upravo na daljnje varijante građevine na imanju Garagninovich u Divuljama. Kao dodatni dokaz tome pronađeni su i Selvini izvorni nacrti kojima legende iz navedenog pisma posve odgovaraju.²⁰

Selvino pismo sadrži legende koje podrobno opisuju zamišljenu prostornu organizaciju. Za varijantu označenu brojkom 1 legenda go-

per tener al coperto degli Istrumenti Rurali / D Scuderia per due Cavalli. Il Fenile si estende sopra i detti tre lochi B C D, ed è proporzionato al numero degli animali particolarmente per esser alto. / E Stanza per il Padrone, ed altra simile sopra essa, vi si monta per la / F Scala / G Cucina / H Cantina / I Stanza ad uso del Colone, e sopra tre corrispondenti Camere alle quali si monta per la / L Scala. [...]”

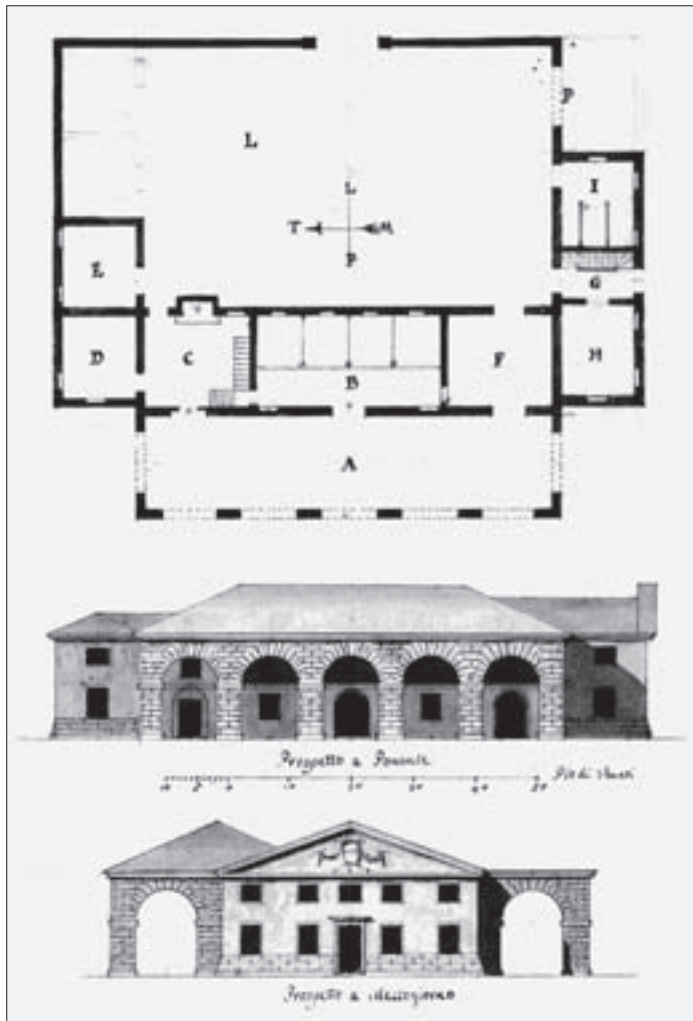
¹⁶ Kule s golubarnicama izvorno su imale obrambeni značaj, a s vremenom su postale element toposa. Naime, venecijanski je Senat 30.6.1520. donio odluku o eksproprijaciji svih kula na venecijanskoj *terrafermi*, pa su ih vlasnici, da bi izbjegli izvlaštenje, maskirali u golubarnike na način da u slučaju potrebe lako ponovno preuzmu svoju obrambenu ulogu. [KUBELIK, 1986: 92-99]

¹⁷ DAS, AFG, Im.sp. 4/III: „Questi disegni presentano nella rustica loro semplicità un’aspetto armonico e grazioso, che inamora ed incanta, e sente si ben tosto tutta la forza della seduzione per desiderarne la pronta loro verificazione [...]”

¹⁸ DAS, AFG, Im.sp. 5/IV

¹⁹ PIPLOVIĆ, 1975/76: 119

²⁰ DAS, AFG, Im.sp. 4/IV

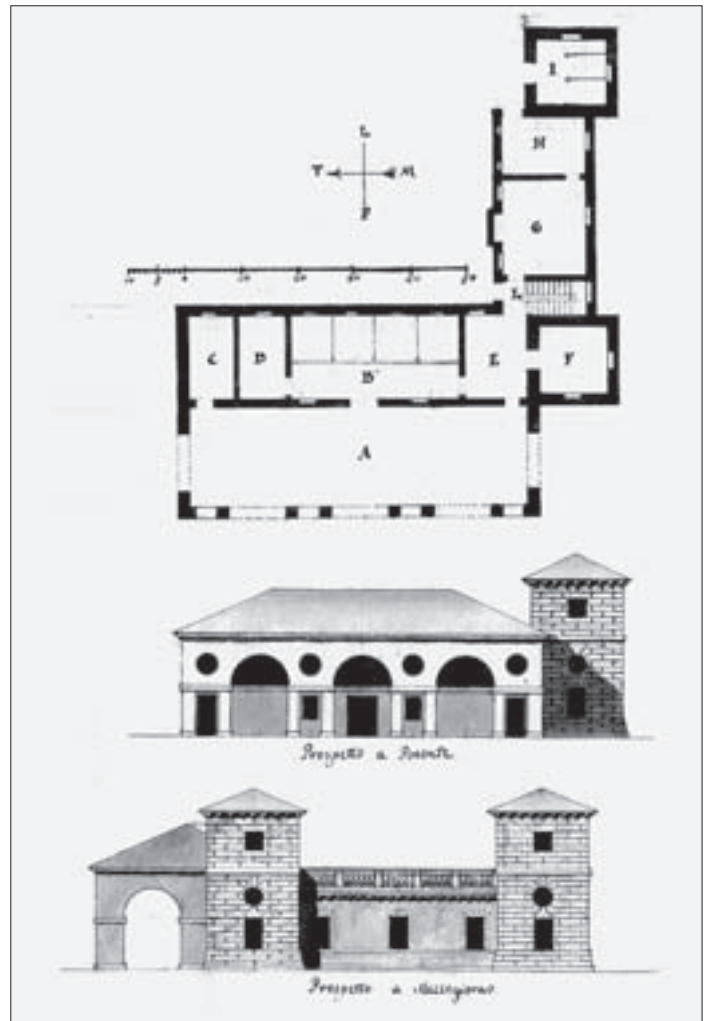

SL. 5. PRVA OD TRI VARIJANTE SELVINA PROJEKTA IZ PROSINCA 1800. U KOJEM KOLONSKOJ KUĆI DODAJE KRILU ZA POTREBE GOSPODARA

FIG. 5 FIRST OUT OF THREE VERSIONS OF SELVA'S DESIGN FROM DECEMBER 1800, WHERE HE ADDED A WING FOR THE MASTER TO THE CASA COLONICA

SL. 6. DRUGA VARIJANTA SELVINA PROJEKTA POVEĆANJA KOLONSKOJE KUĆE DODATKOM JUŽNOG KRILA

FIG. 6 SECOND VERSION OF SELVA'S EXPANSION OF THE CASA COLONICA, WITH ADDITION OF THE SOUTHERN WING

vori: „A Trijem / B Štala / C Kuhinja / D Soba / E Soba (c, d, e, za kolona) / Iznad c i d su dvije sobe kojima se koristi obitelj kolona. / F Natkriveni prostor za držanje poljskog alata / G Pristupno predvorje / H Soba kojom se koristi gospodar / I Konjušnica za dva konja / L Dvorište / Iznad B i F je sjenik. / Iznad I je još jedan sjenik. / Iznad H je još jedna soba kojom se koristi gospodar, a u koju se uspinje malim stubištem kroz predvorje G.”²¹ Iscrpna legenda tako omogućuje jednostavno praćenje situacije na tlocrtu, a Selva projekt komentira i vlastitim opaskama na ponudeno rješenje: „Moglo bi se i bez zatvaranja zida koji formira dvorište L, no valjalo bi ostaviti velika ulazna vrata P, budući da su ista kao i ona na ulazu u trijem *barchesse*, s kojima ostvaruju simetričnu i pravilnu južnu vizuru. Sredisnji volumen ove fasade ima zabat koji mu daje piramidalan oblik, tako da zajedno s dva krila predstavlja upečatljiv prizor. Pet lukova na zapadu mogli bi se svesti na tri, kao što je to slučaj u sljedećim projektima.”²² (Sl. 5.)

21 DAS, AFG, Im.sp. 4/IV: „Numero 1: A Portico / B Stalla / C Cucina / D Camera / E Camera (c, d, e per il Colono) / Sopra c, e, d vi sono due stanze ad uso della famiglia del colono medesimo / F Loco per tener al coperto gli instrumenti rurali / G Atrio per dav ingresso ad / H Camera ad uso del padrone / I Scuderia per due Cavalli / L Cortile / Sopra B ed F v'è il fenile / Sopra I altro fenile / Sopra H altra stanza ad uso del padrone alla quale vi si monta per la scaletta nell'atrio G. [...]”

22 DAS, AFG, Im.sp. 4/IV. Ovaj je nacrt kao gospodarsku zgradu nepoznatog autora objavio PIPLOVIC, 1978: sl. 3.

23 DAS, AFG, Im.sp. 4/IV: „Numero 2 / A Portico / B Stalla / C + D camere ad uso del Colono / Sopra B C D v'è fenile / E Passaggio / F Camera ad uso del Padrone / G + H Cucina + caneva per il Colono / I Scuderia per due cavalli, e fenil sopra / L Scala per montare ai Camerini sopra E, F / Questa scala medesima davebbe comunicazione ai luoghi sopra G H I, avvertendo però che lo spazio G H fra le due Torri non contiene che una soffitta praticabile a motivo che il coperto sarà ad un solo piovver verso la parte interna per lasciar libera la balustrada che finge Terrazza. [...]”

24 DAS, AFG, Im.sp. 4/IV

25 DAS, AFG, Im.sp. 4/IV: „Numero 3 / A Portico / B Stalla / C + D Cucina + Caneva una sopra due camere ad uso del Colono / E Loco per tener al coperto gli instrumenti rurali / I Atrio rivolto al mare / L Stanza ad uso del Padrone / M

Sljedeća je varijanta označena brojkom 2. Selva ponovno započinje legendom: „A Trijem / B Štala / C + D Sobe kojima se koristi kolon / Iznad B C D je sjenik. / E Prolaz / F Soba kojom se koristi gospodar / G + H Kuhinja + ostava za kolona / I Konjušnica za dva konja i nad njom sjenik / L Stubište za uspjeti se u sobice iznad E, F. Isto bi stubište omogućavalo pristup prostorima iznad G H I, uz upozorenje kako prostor G H, između dvaju tornjica, ne sadrži ništa osim jednoga prohodnog potkrovlja, budući da će krov biti jednostrešan, i to s padom prema unutrašnjem dijelu, kako bi ostala slobodna balustrada koja treba ostavljati dojam terase.”²³ I ovdje Selva opis projekta upotpunjuje objašnjenjem: „Južna vizura na ovome je nacrtu posebno slikovita (s balustradom koja ostavlja dojam terase) i pružala bi prekrasan dojam čak i kada bi se gledala izdaleka, s mora. No, razdiobe na ovome planu manje su simetrične i sve je uže negoli na prethodnom. Otvori u formi vrata na prostorima između lučnih otvora na zapadu, u ovome nacrtu, kao i u onomu broj 3, čine fasadu još elegantnijom, a ujedno i štede materijal te propuštaju više svjetla i zraka u trijem.”²⁴ (Sl. 6.)

U trećoj varijanti na gospodskom se krilu ističe jonski portik sa zabatom, motiv prenesen iz arhitekture antičkog hrama. Utjecaj je to Palladijeva osmišljavanja i kombiniranja poruka vile. Palladijevim urbanim pročeljima nalik hramu, koja su ukazivala na vlasnikov socijalni status unošenjem aure klasične naobrazbe u vilu, bili su pridruženi uobičajeni ruralni elementi. Selva je tako gospodskom krilu *all'antica* sa zapada pripojio kolonsku kuću tipa *barchessa*. I ovu je varijantu Selva popratio legendom: „A Trijem / B Štala / C +

Scuderia con fenil sopra / Si in questa scuderia che in quella degli altri due antecedenti disegni v'è spazio oltre che per due Cavalli da tener un letticiuolo per Cavalcante / N Cortile / O Portone eguale e simmetrico con l'aveata P del Portico / Sopra B ed E v'è il fenile / Sopra L v'è una Stanza pur per il padrone e ad altro uso / Vi rimonta ad essa per la scala G. [...]”

26 DAS, AFG, Im.sp. 4/IV: „Questo disegno è quello che sarebbe preferito da chi ha formato questi tre progetti, tanto per la regolarità della pianta, e dei prospetti i quali dovrebbero prodar dell'effetto in tutti i punti di veduta per i corpi staccati gli uni dagli altri i quali con i tagli delle loro ombre danno risalto a qualunque distanza e porzione. [...]”

27 Detaljni opis zapadnog krila koje se prema odabranoj varijanti Selvina projekta sastoji od portika označenog s A, te prostorija B C i E (promemorija pod naslovom *Il Corpo A B C E*), kao i kule (promemorija pod naslovom *La Toretta D*), te pripadajući troškovnik radova sastavljen u Trogiru 20.1.1801. nalazimo u DAS, AFG, 4/III. Te dokumente obradit ćemo u zasebnom radu koji je u pripremi.

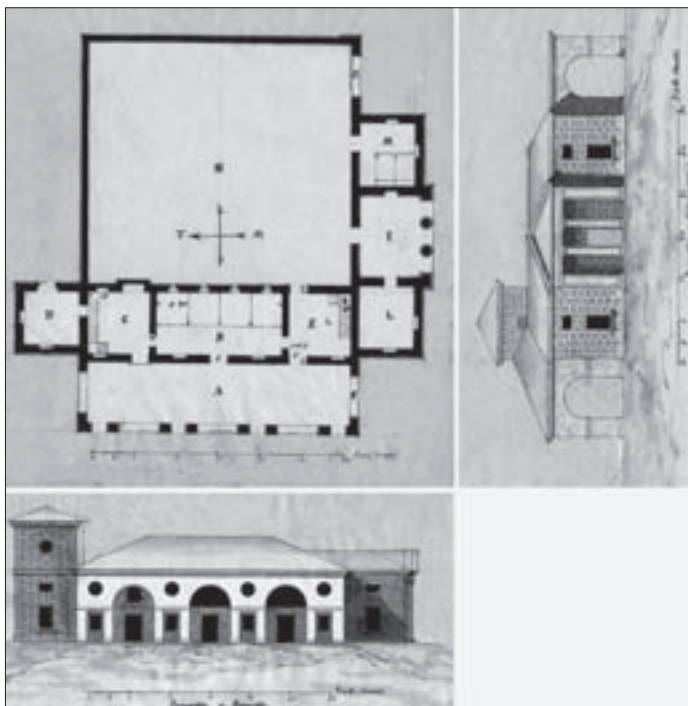
28 DAS, AFG, Im.sp. 4/IV

29 Luka Garagnin građevinu na imanju više ne naziva kolonskom kućom, već *casa di campagna*, što označava vilu koju koriste građani. Za sire objašnjenje pojma *casa di campagna* vidi: TOMMASEO, 1858: 41.

D Kuhinja + ostava te iznad toga dvije sobe kojima se koristi kolon. / E Natkriveni prostor za poljski alat / I Predvorje prema moru / L Soba kojom se koristi gospodar / M Konjušnica iznad koje je sjenik / U ovoj konjušnici ima, kao i u onima iz prethodna dva projekta, osim za dva konja, i prostora za smještaj konjanikova ležaja. / N Dvoriste / O Velika ulazna vrata jednaka i simetrična s lukom P trijema / Iznad B i E je sjenik. / Iznad L je još jedna soba namijenjena gospodaru i drugim potrebama. / U nju se uspinje stubište G.”²⁵

Ovako pak Selva dodatno opisuje i treću predloženu varijantu: „Ovaj je nacrt najmiliji tvorcu triju projekata, kako zbog pravilnosti plana tako i zbog izgleda pročelja. Poradi jasnih volumena nudio bi lijep prizor sa svih strana, izostren čistim sjenama koje bi ih još više isticale, tako da bi bili uočljivi iz svake udaljenosti i sa svake točke motrišta.”²⁶ „Čini se da je ovaj projekt više od drugih pogodio ukus plemenitoga gospodina grofa, te da on upravo na nj ukazuje u promemoriji upućenoj arhitektu (Selvi). Osim toga, ovaj bi se projekt mogao ostvariti u tri etape. Najprije dio A C B E, potom dio L I M O, te konačno kula D.”²⁷ „Uza zidove dvorišta moglo bi se smjestiti tor za ovce, kokošinjac, košnica, gnojište itd. Sam Selva sjeca se prve promemorije koju mu je poslao gospodin grof, a u kojoj ističe kako spomenuti pomoćni sadržaji trebaju biti raspoređeni po imanju tako da raznolikošću svojih jednostavnih formi pokazuju dobar slikarski ukus. U tom slučaju valjalo bi izostaviti obod koji tvore dva dvorišna zida. A ako bi pisac ovoga pisma imao nacrt imanja na kojem je označeno mjesto za kolona, mogao bi u njemu rasporediti i prije spomenute pomoćne sadržaje prema njihovoj svrsi i slikovitosti dojma opisanoga brežuljka. Priložena su dakle tri različita nacrtu za gospodina grofa kako bi mogao birati i kombinirati po želji. Kad se jednom utvrdi nacrt, gospodin grof bi trebao promisliti i o veličini pojedinih prostorija pa Selvu o tome izvijestiti. Pritom valja naznačiti točnu debljinu glavnih i pregradnih zidova, budući da Selvi nije poznato koji će se materijali koristiti pri njihovoj gradnji, pa se tu valja osloniti na mjesne majstore. S takvim preciznim informacijama i točno naznačenim željama gospodina grofa napraviti će Selva točan i detaljan nacrt, tako da ga onaj tko se njime bude služio može jasno razumjeti, budući da u tri sadašnja projekta nije imao namjere ići dalje od skica”, tim riječima završava Selva svoje opširno pismo.²⁸ (Sl. 7.)

Kao reakciju na Selvine projektne varijante, Luka Garagnin piše promemoriju pod naslovom *Casa di campagna*, koju započinje komentarom ova tri ponudena rješenja.²⁹ Pod podnaslovom *Prime idee di Selva (Prve Selvi-*

SL. 7. TREĆA SELVINA VARIJANTA POVEĆANJA KOLONSKKE KUĆE U LADANJSKO-GOSPODARSKI SKLOP, KOJU JE LUKA GARAGNIN PRIHVATIO ZA DALJNJU RAZRADU: TLOCRT, JUŽNO PROĆELJE, ZAPADNO PROĆELJE

FIG. 7 THIRD VERSION OF SELVA'S EXPANSION OF THE CASA COLONICA INTO A FARM- AND COUNTRY HOUSE, WHICH GIOVANNI LUCA GARAGNIN ACCEPTED FOR FURTHER ELABORATION: PLAN, SOUTHERN FAÇADE, WESTERN FAÇADE

SL. 8. DALJNJA RAZRADA ODOBRAKNOG PROJEKTA LADANJSKO-GOSPODARSKOG SKLOPA: TLOCRT KATA, TLOCRT PRIZEMLJA I KATA

FIG. 8 FURTHER ELABORATION OF THE CHOSEN DESIGN FOR A FARM- AND COUNTRY HOUSE: FIRST FLOOR PLAN, GROUND FLOOR PLAN AND FIRST FLOOR PLAN

ne ideje) on piše: „Tri plana, od kojih svaki pokazuje izvanredan ukus, načelni su uzori. Ipak, mogla bi se dati posebna prednost onome pod brojem 3 jer ima najbolju južnu fasadu. Što se ostaloga tiče, može se kazati kako broj 1 ima lijepu zapadnu stranu, dok bi broj 2 ostavljao izvanredan dojam kada bi se primijenio na drugo istočno krilo, a dobro bi došlo i proširenje dvorišta, koje bi tako bilo prostranije.”³⁰

U prvoj varijanti dakle zapadni je dio vile prema Selvinoj zamisli rastvoren s pet lukova u bunji, a s juga je simetrija postignuta formiranjem ulaznog portala u zatvoreno dvorište identičnog lučnom ulazu u trijem kolonske kuće. U drugoj je varijanti simetrija ostvarena ugaonim kulama, a prostor za gospodara u južnom krilu sveden je samo na ugaonu kulu, dok su stupovi trijema razdvojeni da bi, prema Selvinim riječima, „stedjeli materijal te propuštali više svjetla i zraka u trijem”.³¹ No, u ovoj varijanti s južne strane ipak nedostaje elemenata za željenu razinu simetrije.

Luka Garagnin odabrao je treću varijantu. Kako se u klasicizmu isti vokabular koristi pri projektiranju skromnih građevina kao i raskošnih zdanja, mogućnost izbora postaje presudna za izgled građevine, koja sada u naglašenoj mjeri predstavlja sliku vlasnikova senzibiliteta. U ovoj je varijanti posebice istaknuto prozimanje vanjskog i unutrašnjeg prostora jer je predvorje prema moru zapravo dvorana na otvorenom. U svakoj je od ponuđenih varijanata krilo za gospodara – premda

uvijek najpovoljnije, južne orijentacije – subordinirano samoj kolonskoj kući. Varijante projekata za vilu u Divuljama tako potvrđuju kako građevina više nije trebala biti komponirana po principu hijerarhije jasno nadređenih i podređenih dijelova građevine, koji bi odražavali hijerarhiju njihovih korisnika.

Istraživanjem su pronađeni i nacrti daljnje razrade Selvinih ideja, u kojima prepoznajemo gospodarsko-ladanjsku kucu s polukružnim portikom u središtu gospodskoga krila, koja je u ranijim spomenima poznata kao ljetnikovac Garagninovih u Divuljama (Sl. 8.).³² Na jednoj varijanti daljnjih razrada vide se u olovci lagano naznačeni obrisi i trećega krila sklopa. Garagnin je naime naknadno zatražio treće, istočno krilo pa je to rezultiralo simetričnom kompozicijom sklopa. O tome u istoj promemoriji Luka Garagnin kaže: „Bilo bi dobro napraviti još jedno posebno krilo.” I nastavlja s uputama: „Možda tom novom krilu nije potrebna nikakva vanjska galerija na istoku, nego će biti dovoljan trijem na fasadi, kako je i uobičajeno. [...] Dobro bi bilo na kraju razmisliti o tome da se na glavnom dvorišnom ulazu, koje ostaje na sjevernoj

30 DAS, AFG, Im.sp. 4/IV

31 Vidi bilj. 27.

32 DAS, AFG, Im.sp. 4/IV. Dosadašnje analize ove građevine odnose se samo na završnu fazu, vidi: PIPLOVIC, 1975; 1975/76: 121-122.

33 DAS, AFG, Im.sp. 4/IV

34 ACKERMANN, 1986: 10-31

strani, postave sa strana dva tornjića. Još bi ga bilo dobro ograditi niskim zidom koji bi morao biti vrlo nizak, tako da se može uživati u nedalekom šumarku ili drugom pogledu koji se nudi.”³³

Među arhivskom građom ovim je radom prepoznat Selvin projekt ladanjsko-gospodarske građevine s tri krila, koji se evidentno nadovezuje na dosadašnje projekte i točno odgovara izraženim Garagninovima željama.

AUTONOMNE KOMPONENTE VILE GARAGNINOVIIH U DIVULJAMA

THE AUTONOMOUS COMPONENTS OF THE GARAGNIN FAMILY VILLA IN DIVULJE

Dok je imala samo jedno krilo, pravokutna građevina koju je Selva projektirao za imanje Garagninovih u Divuljama bila je jednoznačno kolonska kuća. Adicijom gospodarskog krila uz primarnu je gospodarsku namjenu osnažena njena ladanjska komponenta. Dodatkom pak trećeg krila ta je građevina u potpunosti stekla karakteristike vile. Prema osnovnoj definiciji, vila je građevina izvan grada projektirana za vlasnikov užitek i relaksaciju. No vila istodobno može služiti i kao središte poljoprivrednoga gospodarstva, a to je bio očiti slučaj s vilom Garagninovih, pa je čimbenik užitka taj koji čini esencijalnu razliku između ladanjsko-gospodarske vile i obične stambeno-gospodarske kuće.³⁴

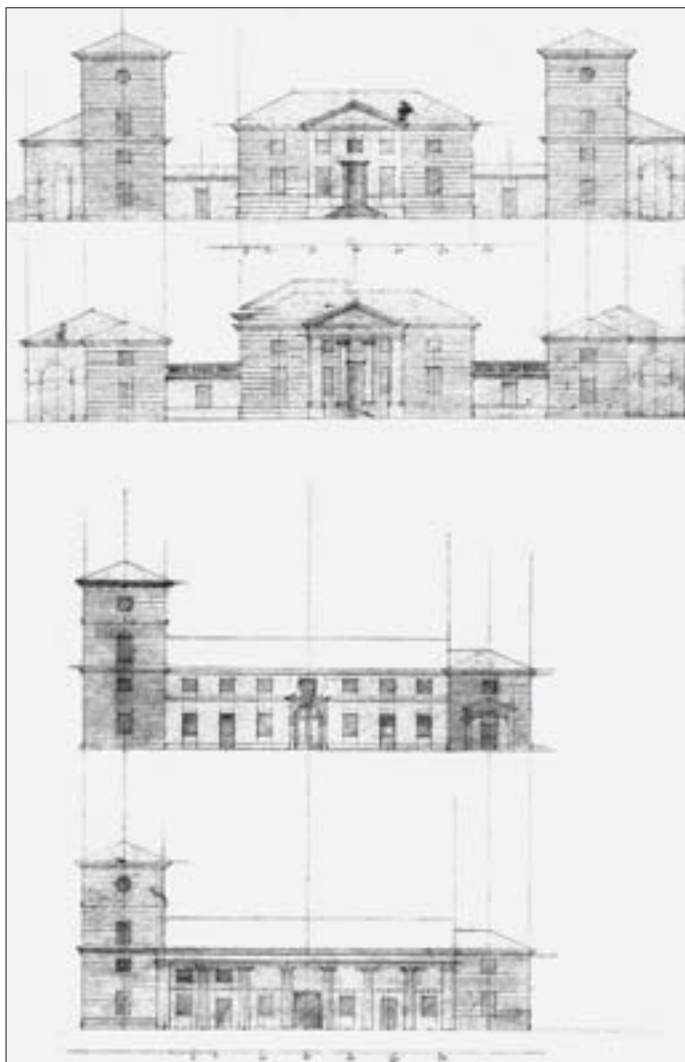
No vila se isto tako ne može u potpunosti shvatiti bez uspostave odnosa s gradom jer vila ne postoji da bi ispunila samosvojnu ulogu, već služi kao svojevrsna antiteza urbanoj sredini. Prema tome, sudbina vile vezana je za sudbinu grada, pa je tako kultura vila napredovala upravo u razdobljima urbanoga rasta – a jedno je od njih i doba klasicizma. U slučaju obitelji Garagnin, Selva je tako za njih, uz promatrane projekte vile u Divuljama, istodobno izradio i projekte za modernizaciju pročelja te funkcionalne organizacije sklopa njihove obiteljske palače u Trogiru.³⁵

Za projekt vile u Divuljama, koji je poslužio kao konačna podloga za izvedbeni projekt, a potom i za realizaciju, nije naden Selvin tlocrt, ali su pronađeni njegovi crteži u olovci karakterističnih pročelja sklopa (Sl. 9).³⁶ Prema tom idejnom rješenju izvedbene je nacрте naknadno izradio mjernik Ivan Miotto pa je spojem njegovih tlocrta i Selvinih pročelja

³⁵ ŠVERKO, 2005/07: 375-436

³⁶ DAS, AFG, Im.sp. 4/IV; MGT, FGF, 399a/108. U promemoriji od 15.3.1825. pod naslovom *Della provista di due collone joniche*, koja je nadena u DAS, AFG, Im. sp. 4/IV, Luka Garagnin spominje postojanje Selvinih nacрта za vilu u Divuljama u olovci, koji se „čuvaju s velikom ljubomrom”. Ovu promemoriju spominje i PIPLIOVIC, 1975: 169.

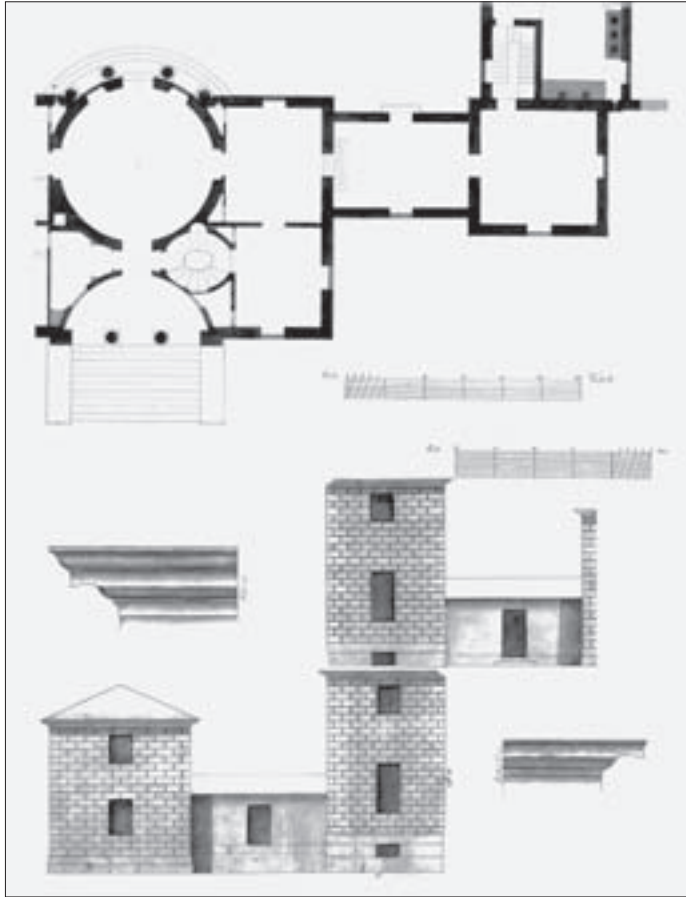
³⁷ Izvedbena faza ovog projekta tema je posebnog rada koji je u pripremi.

moguće u potpunosti rekonstruirati ovaj projekt, koji je bio dijelom i izveden (Sl. 10).³⁷ Gospodsko krilo sklopa svoje je glavno, južno pročelje orijentiralo prema moru. U središnju se dvokatnu građevinu gospodskog sklopa, natkrivenu četverostrešnim krovom na profiliranom vijencu, ulazi preko polukružnog portika sa zabatom koji ima dva istaknuta jonska stupa u širini ulaznih vrata. Pročelje je zidano u pravilnim redovima bunje, s naglašenom bazom. Simetričnu kompoziciju slijede prostorije u razini prizemlja koje povezuju središnju građevinu s ugaonim dvokatnicama kvadratnog tlocrta. Ti su povezni elementi glatko ožbukani i natkriveni jednostrešnim krovom, s naglašenom bazom i balustradom što ostavlja dojam terase – motivom koji je Selva bio ponudio u drugoj projektnoj varijanti za južno krilo nekadašnje kolonske kuće. U nastavku istoga nagiba krova pri pogledu se vide bočne *barchesse* s lučnim ulazima u trijem.

SL. 9. SELVIN PROJEKT VILE U DIVULJAMA KOJI JE POSLUŽIO KAO PODLOGA ZA IZRADU IZVEDBENOG PROJEKTA, A POTOM I ZA REALIZACIJU: SIEVERNO I JUŽNO PROČELJE; BOČNO PROČELJE, POGLED SA ZAPADA I S ISTOKA (VANJSKO I DVORIŠNO PROČELJE)

FIG. 9 SELVA'S DESIGN FOR THE VILLA IN DIVULJE WHICH SERVED AS THE BASIS FOR THE DETAILED DESIGN AND, LATER ON, FOR THE REALIZATION: NORTHERN AND SOUTHERN FAÇADE; SIDE FAÇADE, VIEW FROM THE WEST AND THE EAST (OUTER AND COURTYARD FAÇADE)

SL. 10. PRIMJERI MIOTTOVIH NACRTA IZRAĐENIH PREMA SELVINU PREDLOŠKU: VARIJANTA TLOCRTA PRIZEMLJA, POGLED NA JUŽNO PROČELJE I DETALJI VIJENACA

FIG. 10 EXAMPLES OF MIOTTO'S DRAWINGS MADE ACCORDING TO SELVA'S ORIGINAL DESIGN: VERSION OF THE GROUND FLOOR PLAN, VIEW OF THE SOUTHERN FAÇADE AND DETAILS OF THE CORNICE

U bočnim krilima sklopa na te se ugaone građevine nastavljaju dakle *barchesse*, s trijemovima podržanim dorskim stupovima. Usputna zabilješka Luke Garagnina otkriva nam namjenu prizemne razine tih bočnih krila. U zapadnoj *barchessi* bila je predviđena blagovaonica i pripadno spremište (s naznakom da se ispod njih nalazi vinski podrum), ostava na sjeverozapadnom uglu i kuhinja na zapadu. Potom je slijedila velika soba koja je služila kao blagovaonica za radnike-nadničare i za proizvodnju kruha, te još jedna prostorija za proizvodnju rakije. Garagnin dalje navodi štalu s mlinom za masline i prostoriju s tri tiješka i jednim mlinom. Posljednja prostorija u zapadnom krilu jest skladište za ulje i maslinovu kominu. U istočnoj je *barchessi* pak bila planirana sala za druženje i intimna soba za gospodara, potom smočnica, kuhinja s istočnom orijentacijom, skladište alata za rad u vrtu, štala, sobica za kočijaša, štala za volove i krave te tkaonica. Zapadno je krilo dakle zadržalo gospodarsku namjenu u prizemlju, dok je istočno uglavnom služilo za potrebe gospodara.³⁸

Što se pročelja sklopa tiče, Selva je bočna krila na sjeveru, prema Garagninovoj želji, završio kulama s golubarnicima (s bogatijim vijencem od ostatka sklopa, koji počiva na kamenim konzolama). Središnja građevina s dvorišne strane također ima istaknut ulazni dio sa zabatom. Stubama se uspinje do središnje pozicioniranih vrata s jednostavnim arhitravom. Bočna krila su glatko ožbukana,

³⁸ DAS, AFG, Im. sp. 4/IV: „[...] Barchesa a Ponente / Sala da Mangiare / Credenza / Sotteranei per la cantina de domestici / Rimessa / Dispensa sull'angolo al Nord, ed oveste / Cucina all'oveste / Stanzone per nutrire i giornalieri e per la panizzazione / idem per la lisiva e per la destillazione / Stalla pel mulino da olio / Fatojo con tre strettøj ed un mulino / Magazzino per l'olio e per la sansa. Barchesa a Levante / Sala di compagnia, Gabinetto pel padrone / Rimessa / Dispensa dell'... / Cucina a levante / Magazzino d'arnesi rusticali / Scuderia / Camerino pe'cocchieri / Bovaria e vaccaria / Stanza pel telajo.”

a prozori ostavljaju dojam kao da su urezani u zidno platno, a to je slučaj sa svim prozorima u projektu. Samo je središnji portal sklopa uokviren kamenom. Čitavi sklop generalno karakteriziraju čiste geometrijske forme i jednolične, simetrično organizirane fasadne plohe, čime se izražava profinjeni kontrast arhitekture u odnosu prema okolnom organskom svijetu. A položaj i kompozicija sklopa pritom su planirani u pomnom i promišljenom međuodnosu s okruženjem. Svako krilo ovoga sklopa ujedno se može promatrati kao građevina za sebe, međusobno spojene međuelementima, pa se vila zapravo doživljava kao sinteza idealnih i autonomnih elemenata.

ZAKLJUČAK

CONCLUSION

Giannantonio Selva projektirao je neopaladijansku vilu u Divuljama kao arhitekturu koja nije osmišljena odjednom, već se prilagođavala naručiteljevim željama i potrebama. Valja naglasiti da Selva pritom od Palladija nije preuzeo samo temeljne vrijednosti harmonije, stila i estetike. Ono najznačajnije što je Selva od njega preuzeo jest upravo sinteza tih vrijednosti s praktičnim zahtjevima vlasnika i potrebama vile na poljoprivrednom imanju, a to je rezultiralo preuzimanjem tradicijskih rješenja s jedne strane te primjenom humanističkih ideja i klasičnog jezika i vokabulara s druge strane. Projektne varijante za vilu u Divuljama nadalje potvrđuju planiranu

autonomiju dijelova građevine, koji su u klasicizmu mogli biti slobodno razmješteni i spajani prema namjeni i lokaciji, ali isto tako i potrebu za promišljenom interakcijom arhitekture i krajolika. Polukružna ulazna niša divuljske vile Garagninovich, skrivena iza istaknutih jonskih stupova, suptilno povezuje interijer i eksterijer te pridonosi intimnosti kuće (Sl. 1.).³⁹

Selvina arhitektura istovremeno svjedoči i o viziji Luke Garagnina o jednoj drukčijoj Dalmaciji pa se može reći da je Selva projektirao kuće koje iskazuju zrelu i ambicioznu prosvjetiteljsku i fiziokratsku filozofiju i viziju. Istinski životni poziv Luke Garagnina bilo je unapređenje niske razine tadašnje dalmatinske poljoprivrede, čemu je posvetio svoj impresivni teorijski, ali i praktični rad. Kao model za razvoj dalmatinske poljoprivrede Garagnin je pritom uzeo talijanske primjere, i to kako u ekonomskoj politici i agrikulturi tako i u arhitekturi. Odnos prema dalmatinskoj arhitektonskoj tradiciji kod oblikovanja ruralnih građevina Garagnin nije smatrao posebno vrijednim pozornosti. No, to svakako nije razlog zašto njegov ambiciozni fiziokratski pokušaj nije zaživio. I drugdje je fiziokratski pokret bio prevladan industrijalizacijom i temeljitim društvenim promjenama. Ali ovako skladan i prislan spoj ekonomsko-političke i agrikulturne misli te arhitekture i oblikovanja okoliša može poslužiti kao uzoran primjer i nekim mogućim analognim suvremenijim ambicijama i pokušajima.

³⁹ Katastarski prikaz Divulja iz 1830. pokazuje da je do toga doba bio podignut upravo središnji dio južnog krila i zapadno krilo vile (DAS, Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju, kutija 659, br. 18, fog. VII). Danas je jedini vidljivi ostatak vile upravo atrij s jonskim stupovima koji danas predstavlja procelje kapelice što se nalazi u sklopu Operativnoga vatrogasnog zapovjedništva smještenog na mjestu nekadašnjeg imanja. Atrij je s izvornog položaja dislociran 1976. zbog potreba tadašnje vojne zrakoplovne baze koja je bila organizirana na nekadašnjem imanju Garagninovich. O premještanju više: PIPLOVIC, 1975: 179-184.

LITERATURA

BIBLIOGRAPHY

1. ACKERMANN, R. (1986.), *The villa as paradigm*, „Perspecta”, 22: 10-31, New York
2. AZZI VISENTINI, M. (1998.), *Giannantonio Selva e il giardino all'inglese*, „Studi in onore di Elena Bassi”: 105-124, Venecija
3. BAJIĆ-ŽARKO, N.; ŠIMUNKOVIĆ, LJ. (2006.), *Iz korespondencije Dominika i Ivana Luke Garagnina*, „Grada i prilozi za povijest Dalmacije”, 20, Državni arhiv u Splitu, Split
4. BAJIĆ-ŽARKO, N.; ROZMAN, M.; ŠIMUNKOVIĆ, LJ. (2008./09.), *Pisma Ivana Luke Garagnina bratu Dominiku 1806.-1814.*, „Grada i prilozi za povijest Dalmacije”, 22, Državni arhiv u Splitu, Split
5. BALMORI, D. (1991.), *Architecture, Landscape, and the Intermediate Structure: Eighteenth-Century Experiments in Mediation*, „Journal of the Society of Architectural Historians”, 1: 38-56, University of California Press
6. BASSI, E. (1936.), *Giannantonio Selva architetto veneziano*, Cedam, Padova
7. BENDING, S. (1994.), *Horace Walpole and Eighteenth-Century Garden History*, „Journal of the Warburg and Courtauld Institutes”, 57: 209-226
8. BOŽIĆ-BUŽANČIĆ, D. (1995.), *Juzna Hrvatska u europskom fiziokratskom pokretu*, Književni krug, Split
9. CANOVA, A.; SELVA, G. A. (1835.), *Lettere familiari inedite di Antonio Canova e di Giannantonio Selva* [ur. D. Selva], Venecija
10. CELIO CEGA, F. (2005.), *Svakidašnji život grada Trogira od sredine 18. do sredine 19. stoljeća*, Književni krug, Split
11. DU PREY, P. DE LA RUFFINIÈRE (1982.), *Giannantonio Selva in England*, „Architectural History: Journal of the Society of Architectural Historians of Great Britain”, 25: 20-24, 151, 152
12. HADFIELD, M. (1977.), *The English Landscape Garden*, Aylesbury
13. HOWARD, D. (2002.), *Architectural history of Venice*, Princeton University Press: 235-266
14. KIRK, T. (2005.), *The Architecture of Modern Italy: The challenge of tradition, 1750-1900*, Princeton Architectural Press: 98-101
15. KUBELIK, M. (1986.), *Palladio's Villas in the Tradition of the Veneto Farm*, „Assemblage”, 1, MIT Press: 90-115
16. LAZZARO, C. (1985.), *Rustic Country House to Refined Farmhouse: The Evolution and Migration of an Architectural Form*, „Journal of the Society of Architectural Historians”, 4: 346-367
17. NEILL, T. P. (1949.), *The Physiocrats' Concept of Economics*, „The Quarterly Journal of Economics” 4, Oxford University Press: 532-553
18. PIPLOVIĆ, S. (1975.), *Garagninov ljetnikovac u Divuljama*, „Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji”, 20, Split
19. PIPLOVIĆ, S. (1975./76.), *Arhitekt Giannantonio Selva i klasicizam u Dalmaciji*, „Peristil”, 18-19: 117-128, Zagreb
20. PIPLOVIĆ, S. (1978.), *Rad Luke Garagnina na uređenju agrikulturne u Dalmaciji*, „Radovi centra JAZU u Zadru”, 25: 298-318, Zadar
21. SLADE-ŠILOVIĆ, M. (1987.), *Pisma venecijanske književnice Isabelle Teotchi-Albrizzi trogirskom agronomu Ivanu Luki Garagninu između godine 1783. i 1835.*, „Mogućnosti”, 7-8:722-733, Split
22. SWITZER, S. (1715.), *The Nobleman, Gentleman and Gardener's Recreation*, London
23. ŠVERKO, A. (2005./07.), *Prilozi trogirskoj klasicističkoj arhitekturi*, „Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji”, 42: 375-436, Split
24. ŠVERKO, A. (2009.), *Ferme ornée Garagninovich u Divuljama kod Trogira*, „Radovi Instituta za povijest umjetnosti”, 33: 217-226, Zagreb
25. ŠVERKO, A. (2011.), *Selvin casinetto u agrarnom parku Luke Garagnina*, „Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji”, 42: 337-386, Split
26. TOMMASEO, N. (1858.), *Nuovo dizionario dei sinonimi della lingua italiana*: 41, Milano
27. WALPOLE, H. (1784.), *Essai Sur l'Art des Jardins Modernes*, Strawberry Hill
28. WITTKOWER, R. (1969.), *English Neo-Palladianism, the landscape Garden, China and the Enlightenment*, „L'Arte”, 6: 20, 30
29. *** (1988.), *The Genius of the Place: The English Landscape Garden 1620-1820*, [ur. DIXON HUNT, J. i WILLIS, P.], MIT Press
30. *** (1995.), *Reforma Dalmacije: ekonomsko-politička razmišljanja / Ivan Luka Garagnin* [priredila BOŽIĆ-BUŽANČIĆ, D.; preveli: HRASTE K.; POSEDEL J.], Književni krug, Split
31. *** (2006.), *Donne sulla scena pubblica. Società e politica in Veneto tra Sette e Ottocento* [ur. FILLIPINI, N. M.], Milano

IZVORI

SOURCES

ARHIVSKI IZVORI

ARCHIVE SOURCES

1. Državni arhiv Split, Arhiv Fanfogna-Garagnin, Imovinski spisi, Glagoljaska 18, Split [DAS, AFG, Im. sp.]
2. Državni arhiv Split, Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju, Glagoljaska 18, Split [DAS, Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju]
3. Muzej grada Trogira, Fond Garagnin-Fanfogna, Gradska vrata 4, Trogir [MGT, FGF]

DOKUMENTACIJSKI IZVOR

DOCUMENT SOURCE

1. Konzervatorski odjel u Splitu, Fototeka, Porinova 2, Split [Fototeka KO Split]

IZVORI ILUSTRACIJA

ILLUSTRATION SOURCES

SL. 1.	Fototeka KO Split, inv. br. 9822
SL. 2.	MGT, FGF, bez sign. (52,2×76 cm)
SL. 3.	MGT, FGF, bez sign. (52,2×76 cm)
SL. 4.	1) DAS, AFG, Im. sp. 4/IV (31,5×47 cm)
2) MGT, FGF, sign. 399a/105
SL. 5.	DAS, AFG, Im. sp. 4/IV (33,6×23 cm)
SL. 6.	DAS, AFG, Im. sp. 4/IV (35,2×22,6 cm)
SL. 7.	1) DAS, AFG, Im. sp. 4/IV (37×21,9 cm)
2) DAS, AFG, Im. sp. 4/IV (22,9×32,7 cm)
3) DAS, AFG, Im. sp. 4/IV (22×37 cm)
SL. 8.	1) DAS, AFG, Im. sp. 4/IV (53×38 cm)
2) DAS, AFG, Im. sp. 4/IV (55×39 cm)
SL. 9.	1) DAS, AFG, Im. sp. 4/IV (30×40 cm)
2) MGT, FGF, sign. 399a/108
SL. 10.	1) MGT, FGF, sign. 399c/8
2) MGT, FGF, sign. 399a/44

SAŽETAK

SUMMARY

THE PROJECTS OF GIANNANTONIO SELVA FOR THE GARAGNIN FAMILY IN DIVULJE NEAR TROGIR

FROM CASA COLONICA TO VILLA

Around 1800, Giovanni Luca Garagnin, one of the most prominent protagonists of the Enlightenment movement in Dalmatia – born into a merchant and aristocratic family that moved from Venice to Trogir at the end of the 16th century – began implementing his Physiocratic ideas on his family estates. In his *Riflessioni economico-politiche sopra la Dalmazia* – the discussion that he worked on at the end of the 18th century, he provided the theoretical framework for the ideas that he later put into practice, mainly on his estate in Divulje. Divulje belongs to the coastal area of the Kastela Bay, 4 km east of Trogir – a Unesco World Heritage site, as one of the best preserved Romanesque-Gothic Central European towns. Trogir is situated on a small island, connected to the mainland by a bridge. On the mainland side of the bridge, there was the agrarian park which also belonged to the Garagnin family, arranged at the same time when they started to develop their estate in Divulje. At that same moment, the Garagnins started with the modernization of their Trogir-based residential palace, located on the island side of the bridge, next to the north city gate. This palace now houses the Trogir Municipal Museum where the major part of the Garagnin family archives is kept, including their rich library.

Gianluca Garagnin organized his Divulje estate as an embellished farm (*ferme ornée*), where the demands of a profitable farm are united with the qualities of a landscape park. His library included books of some of the most significant landscape theorists of the period, just as he was close to the influential Venetian intellectual circles, so that is probably how he got acquainted with the idea of the *ferme ornée* – a typology introduced by an English garden planner, better known for his writings on gardens, Stephen Switzer.

In his ambitions, Garagnin aspired to the luxury of an erudite and the simplicity of a practitioner. His ideas were very similar to those of the leading European Physiocrats. His was a vision of Dalmatia where prosperity would be based upon strong and modern agriculture. He therefore cultivated different species of plants and animals on his estates, in

[Translated by authors]

order to spread them across Dalmatia and modernize backward farming. With the same idea in mind, he also built model farms. For this purpose he engaged some distinguished Italian architects, the most prominent of whom was Giannantonio Selva, the famous Venetian neoclassical architect. Although Selva's most noted project is the Venetian theater *La Fenice*, built in 1792, his most productive period coincided with the period of the French rule in Venice (1806-1814) and subsequent intensive urban development of the city.

Selva developed plans for the estate in Divulje around 1800. Designs for the Garagnin's farm resemble plans that Selva developed for country houses and rich villas in Italy. However, unlike Selva's plans for similar buildings in Italy (today kept in the Museo Correr in Venice), the project for the villa in Divulje was preserved in several stages of the design process, what enables a more direct insight into Selva's creative process and development of his architectural ideas. In this way it is possible to see how, following the client's wishes, the building slowly changed its type, i.e., how the Garagnin family villa developed from Selva's initial project for a specific type of farm house, *casa colonica*.

The Garagnin family nurtured strong professional, cultural and social connections with Venice, so it comes as no surprise that Gianluca Garagnin organized his estate in Divulje according to the system widespread in Italy at that time. This system was the so-called *mezzadria* system, whose essential part is the architectural type of *casa colonica*. This system presupposed that the field-laborers and their families live and work on the estate and share its products with the landowner. Landowners and field-laborers living together under the same roof made the *casa colonica* a standard for the new farms on estates throughout Tuscany, Umbria, Marche and Veneto, adjusted to agrarian reforms of the late 18th century.

This paper presents for the first time numerous letters, memoranda and designs related to this project, analyzing them, attributing, dating and putting

them into context. These documents have been stored in the State Archives in Split and Trogir Municipal Museum. They clearly testify to the fact that Selva initially planned a *casa colonica*, and gradually transformed it – following Garagnin's wishes – into a neo-Palladian villa. The virtues of harmony, style and aesthetics were not the only elements of the Palladian style that Selva embraced in developing this project. The most significant thing that Selva adopted from Palladio is in fact the synthesis of these virtues with the practical demands of the owner – the exigencies of a villa located on a farm. Still, unlike Palladio's villas, which were designed as a definite whole, as entities defined according to a clear hierarchy, the design versions for the villa in Divulje clearly demonstrate the idea of autonomy of different parts of the building. These parts were in Neoclassicism finally allowed to be autonomous, freely distributed, and combined depending on their function, location and owner's needs.

Through Selva's designs for the estate in Divulje we can follow Garagnin's vision of an *other*, modern and progressive Dalmatia, so it is possible to propose that Selva's projects demonstrate the philosophy of Enlightenment and Physiocracy. Garagnin based his model of Dalmatia's agricultural development on Italian systems and examples, which he followed not only in terms of economic policies and agriculture, but also in architecture itself. The relationship between these "modern" projects and Dalmatian architectural and agricultural tradition was clearly absent; what is more, the reliance on local tradition in designing modern rural buildings were in Garagnin's opinion not worthy of attention. But it is not this fact that was the reason why his ambitious Physiocratic projects did not take firmer root here. Elsewhere too was the Physiocratic movement overrun by industrialization and fundamental social change. Still, such harmonious and intimate bond between economic and agricultural thinking and architecture and landscaping can serve as an instructive model to possible analogous contemporary ambitions and attempts.

ANA ŠVERKO
KARIN ŠERMAN

BIOGRAFIJE

BIOGRAPHIES

Dr.sc. **ANA ŠVERKO**, dipl.ing.arh., diplomirala je na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 1998., magistrirala na Sveučilištu Berkeley, SAD, 2002., a doktorirala na matičnom fakultetu 2011. godine.

Dr.sc. **KARIN ŠERMAN**, dipl.ing.arh., izvanredna je profesorica na Katedri za teoriju i povijest arhitekture. Diplomirala je na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu 1989., magistrirala na Sveučilištu Harvard, SAD, 1996., a doktorirala na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu 2000.

ANA ŠVERKO, Dipl.Eng.Arch., MUD, PhD, graduated in architecture from the Faculty of Architecture University of Zagreb in 1998, received her MUD from UC Berkeley CED in 2002, and her PhD from the University of Zagreb in 2011.

KARIN ŠERMAN, Dipl.Eng.Arch., MDesS, PhD, is Professor of Architectural Theory at the Faculty of Architecture University of Zagreb. She graduated in architecture in 1989, received her MDesS from Harvard University in 1996, and her PhD from the University of Zagreb in 2000.

